

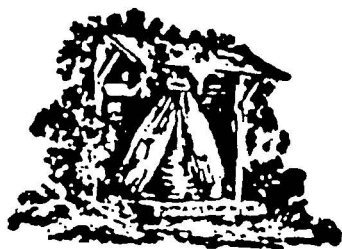
П-2021

М А Т И Ц А С Р П С К А

ЗБОРНИК

ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

XX/2

НОВИ САД 1977

КРИТИКЕ И ПРИКАЗИ

МОНОГРАФИЈА О АКЦЕНТУ ЈЕДНОГ СРПСКОСЛОВЕНСКОГ СПОМЕНИКА

Р. В. Булатова: Старосербская глагольная акцентуация (Сборник 1509 г. как памятник истории сербского штокавского ударения)

Књига Риме Булатове у два правца представља занимљиву и важну новину и сербокroatистичкој акцентологији: као пионирски захват у проучавање акцентолошких сведочанстава српскословенског писменог наслеђа и као оглед примене достигнућа новије словенске акцентологије на српско-хрватски језички материјал и његову акцентолошку обраду. Предмет проучавања је био обимни зборник проповеди (561 лист), са практично редовно акцентованим речима, који су 1509. године исписали непознати монаси Мардарије и Пахомије, а који се чувао у Пивском манастиру у Црној Гори док га 1857. године Хилфердинг није пренео у Русију (данас се чува у Лењинграду).

Изложивши у уводу основе приступа свом акцентолошком задатку и давши палеографске, текстолошке и опште лингвистичке податке о споменику, ауторка је испитивани материјал разделила најпре на творбене групе:

- деноминативни глаголи на *-iti*, *-itъ*;
- девербативни глаголи на *-iti*, *-itъ*;
- глаголи на *-ěti*, *-itъ*;
- глаголи на *-ati*, *-itъ*;
- глаголи на *-e-* у презенту;
- глаголи на *-je-* у презенту;
- глаголи на *-nъti*, *-netъ*.

Анализу акценатског материјала споменика ауторка даје у еволутивној перспективи, полазећи (у оквиру појединих творбених група) од реконструисаног прасловенског распореда глагола у три акценатска типа идентификована у складу са морфонолошком концепцијом — на основу акценатских односа у парадигми. То су, сагласно симболичним ознакама које је увео Х. Станг:

— акценатска парадигма *a*: колонална баритонија (акценат на основи, доследно на истом слогу, по правилу рефлекс старог акута), нпр. шток. *слѣви ѿи-слѣвѣм*;

— акценатска парадигма *b*: колонална окситонија или акценат новоакутског типа превучен на претходни слог, нпр. шток. *ндѣиѿи-ндѣѣм*, *мдѣи-мдѣу-мдѣеи*;

— акцентатска парадигма *c*: помични, маргинални акцент (хетеротонија), тј. у једним облицима акцент на крају, а у другом акцент циркумфлексног (силазног) типа на првом слогу, нпр. шток. *идѣћи-идѣѣм* (аор. *идѣче, идѣече*), *мдрѣићи-мдрѣм*.

I

Захваљујући веома обимном и у много чему тешком и сложеном раду Р. Булатове, пред нама је потпуна слика глаголске акцентуације овога споменика — колико је он о томе могао поведочити. Праћен је, са узорном филолошком подробношћу и исцрпношћу, акцент најрелевантнијих облика — презента, инфинитива, аориста (свих лица) и радног придева. Категоријска прегледност на срећан начин је помирена са исцрпним подацима о свакој речи, који нам омогућују да појаве пратимо и генерално, статистички, и конкретно, лексички. Уз то је — у опсежној и многостраној дискусији — дат и обиман упоредни акцентатски материјал из разних словенских система, првенствено српскохрватских. И овај поступак оставља утисак методолошке сигурности и поузданог владања разнородном материјом, иако местимичне графичке непрецизности или спорна укључивања појединих ликова наводе читаоца на извесну опрезност. Нпр. на стр. 153. и 160. глагол *грмеићи* убраја се у дуге основе, иако је ту секундарно вокално *p*, тј. кратка прасл. основа, што значи да *грмеићи* не представља скраћивање него *грмеићи* секундарну дужину; обрнуто је на стр. 157. глагол *држаићи* укључен у кратке основе; на стр. 203. цитирани су староцрногорски акценти *којѣи кѣѣм, вјенчѣи вјенчѣм, сѣрадѣи сѣрадѣм* — уместо *којѣм, вјенчѣм, сѣрадѣм*, како је у извору (и на терену).

Ортографија старих споменика пружа нам податке само о месту акцента, а не и о његовој врсти. Зборник из 1509. г. начелно сведочи о старом месту акцента, а не о новоштокавском преносу, нити о квантитету слогова. Ово је начелна оцена, што не значи да местимично на употребу акцентатских знакова није могло утицати и новоштокавско место акцента или неакцентована дужина, и ауторка на доста места указује с правом на такву могућност. Међутим, до ових појава долази тамо где и иначе постоји колебање у систему споменика, а онде где су системска мерила била чврста и постојана са великом доследношћу је означено старо место акцента. То нарочито долази до изражаја код баритона, у парадигми *a*, где је са изванредном доследношћу акцентат обележен на очекиваном месту, нпр.:

ukrAsti, pAdet, otpAdoste, pobIše, pokAah-se, vьsplAka-se, podvIzal-se, prēstAnet, izbAvil, isprAvihom-se, proslAvit итд.

(примере дајем у упрошћеној транскрипцији, сигнализујући великим словом акцентат, који је у споменику по правилу обележен знаком акута одн. грависом на крајњем вокалу).

Ова доследност упозорава нас да веома колебљиви акцентат других двеју парадигми (*b* и *c*) не објашњавамо несигурношћу писара и да не видимо у томе произвољност — него трагове различитих системских укрштања, при чему се у старим споменицима мора рачунати и са вишеслојношћу, утицајем текстолошких предложака.

Условност сведочанстава и могућност колебања повећава се и тиме што је акцентовање у српскословенским споменицима део једне наддијалекатске и међујезичке традиције и ортографске норме која се никад није затварала српскохрватским језичким границама. Такав апстрактни карактер, без директног ослонаца на штокавску акценатску ситуацију, могли су имати акценти првог лица јд. през., које је већ по свом облику — како исправно истиче Булатова — за наше писаре било књишког карактера. Нарочито прототонијски акценти овога облика спадају у ту међусловенску ортографску традицију, која је — свакако — негде настала у ослонцу на реално стање, али се касније претворила у правило које се примењивало независно од изговора писара, што се одразило и у нашем споменику:

prIvedu, nArišu, pOkoru-se, Ustroju — итд.

Чак је и ослонац на непрозодијске функције надредних знакова могао утицати на опредељење писара у погледу места акцента. Тако је ауторка тачно уочила да се код глагола на *-iti* акценат на тематском *-i-* боље одржава ако томе *-i-* претходи вокал (стр. 151):

doIt, podoIši, napoIt, stroIt, upokoIh-se итд.

— иако су код аналогних глагола на *сугласник + -iti* распрострањени акценти на основи. Исто тако, оштро одудара од целокупне ситуације баритона финални акценат аориста *въсѣА, роsѣА, съгрѣА*. — И у једној и у другој појави можемо видети утицај традиционалне тежње да се надредним знаком обележи непокривени вокал, тј. вокалски почетак слога; наши писари су, у ствари, објединили две функције надредног знака, прилагођавајући томе избор између акценатских решења за које су имали ослонац у некој аналогiji.

Све ове условности чине сведочанства о старијем акценту која нам пружа споменик мање речитима — али их не затиру. Поменућемо неке маркантне појаве.

1) Добро се очувала разлика између окситона и хетеротона (старих типова *b* и *c*) код глагола са основом на сугласник:

mOžet, vьzmOžet (тип *b*) — tečEt, ponesEt (prinEset) (тип *c*); аор. idE, vьzmožE/vьzmOže — tEče, prIvede/privEde.

2) Добро је засведочен финални акценат у сигматским облицима аориста старих основа на сонант:

prIEh, priestE, umrěšE итд.

3) У асигматским лицима аориста финални акценат доминира (поред типа *моћи, ићи*) код глагола на *-ѣти/-итъ, -ати/-итъ*, а такође и код других глагола на *-ати* (наравно, изузимајући баритоне):

velĚ, povelĚ, prěletĚ, vьzgrmĚ, sьgorĚ, prekiipĚ, trpĚ, prětrpĚ, vьzlezA, prělezA, uboA-se, bĕžA, umlčA, vĕnčA, poigrA, postradA, izblvA, ozobA, nakazA, pisA, napisA, cělovA, darovA, imenovA итд.

Код других основа често је акценат и на претпоследњем слогу (pIsa, napIsa, nakAza итд.), што пре треба разумети као бележење акцента на слогу са неакцентованом дужином него као утицај новоштокавског преноса акцента.

4) Типови *b* и *c* глагола на *-iti* показују, међутим, суштинско колебање у асигматским лицима аориста. Прототонија је веома заступљена, али — за разлику од савременог штокавског система — није генерализована, него су још доста бројни и финални акценти; поред ова два типа, акценат је веома често и на основи. Пренећемо статистику коју је извела Р. Булатова (прва цифра значи број глагола а друга број примера одговарајућег акцента):

	акц. на преф.:	на основи:	на наставку:
Девербативи, тип <i>b</i> , дуги:	9/33	14/40	6/7
	кратки:	14/47	23/131
	тип <i>c</i> , дуги:	13/41	9/13
	кратки:	8/20	8/17
Деноминативи, тип <i>b</i> , дуги:	10/19	11/28	6/11
	кратки:	4/21	3/6
	тип <i>c</i> , дуги:	35/61	21/47
	кратки:	7/18	18/41
			—

Треба имати у виду да на неке цифре утичу лексичке појаве; тако 131 пример кратких девербатива тип *b* са акцентом на основи укључује читавих 66 случајева лика *sъtvOgi*, који се можда изговарао и двосложно (*сѣвори*), чиме се неутралише могућност префиксног акцента.

Аналогних примера од глагола на *-iti* нема довољно за одређенију статистику, али се види да и овде владају односи слични онима код глагола на *-iti*:

Utonu, prIkosnu-se, pOmenu; povinU, prikosnU-se, vъspomenU; povInu-se, ne-prikOsnu-se, premInu — и др.

Вредност налаза Р. Булатове никако се не ограничава овим и другим категоријским карактеристикама материјала. Напротив, подаци ће бити корисни и у лексичком смислу, при разматрању спорних акцената појединих речи и основа, а важна је одлика монографије што су iscrпно дати и посебни подаци о речима. Чак су и глаголи који нису обухваћени категоријском анализом (испуштани су из ње глаголи на *-ati/-ajetz* изузев неке специфичне групе) приказани у корисном алфабетском додатку, чиме је осигурана iscrпност.

II

Већ самим одређењем да грађу споменика анализира полазећи од прасловенски х акценатски х односа, а овда да је даље упореди са штокавским системом — Р. В. Булатова је преузела тежак и сложен задатак: да на српско-хрватски материјал конкретно пројцира прасл. парадигме, које се — истена — јасно одртавају као основе система, али је иштање конкретне репартитије основа међу њима и могућних типолошких укрштања (мшовитих типова) и даље у много чему нејасно. То значи да се, бар засад, реално не може рачунати са дефинитивним резултатима, али је управо зато важан сваки корак даље у расветљавању односа савремених система према прасловенском, макар у резултатима анализа било доста условног, прелиминарног

или и спорног. Како од даљих дијалектолошких испитивања не можемо више очекивати никакве акцентолошке сензације које би нам омогућиле егзактнију реконструкцију прасл. акценатског система, остаје нада да ће нас томе циљу све више примичати приступ који је у руској историјској акцентологији већ дао врло плодне резултате, а који Р. Булатова преноси и на сербокroatистички сектор ове проблематике — тј. испитивање акцената средњовековних споменика. Оглед Булатове представља свакако значајан корак у том правцу.

Предочићемо распоред глагола (одн. основа) по типовима примењен у књизи коју приказујемо (изостављајући неке мање типичне примере).

А к ц е н а т с к а п а р а д и г м а а (баритоне):

врћи (vrg-), *у-љесити* (-lěz-), *ѿасити* (pad-), *сесити*, *сресити*; *красити*; *вргнути*, (*ѿо*)*бегнути*, *виснути* (исп. *обиснути*), *на-викнути*, *гаснути*, *гинути*, *глу(х)нути*, *грезнути*, *денути*, *дигнути*, **дигнѿти*, **зѣбнѿти*, *канути*, *кликнути*, *у-мукнути* (узредна корекција: тачно је да је са типом *a* неслагласно *мукнути* нпр. у Речнику Матице српске, али је сагласно староцрног. *у-мукнѿи*, као и Вуково *ѿмукнѿи*), *мркнути*, *никнути*, *ѿаднути*, *ѿлунути*, *о-ѿузнути*, *ѿочинути*, *ѿренути се* (други је тип и основа црног. *ѿријенуѿи* = *ѿрионѿути* од *prǫbrnѿti*), *ринути*, *ригнути*, *сјекнути* (друго је *усекнути* од *-sęk-*), *сѿанути*, *сѿигнути*, *ѿвргнути*, *чезнути*;

сѿити;

чути, *биѿи* (*бијем*), *шѿи*;

вејати, *грејати*, *кајати*, *сејати*, *ѿајати*, *чајати*;

alkati, *брисати*, *дизати*, *дисати*, *каѿати*, *мазати*, *ѿлакати*, *резати*, *сѿѿати*;

делаѿи, *слушаѿи*, *ѿѿѿѿати*, *ридаѿи* (итеративни типа *избављаѿи*, *сѿављаѿи* итд. нису директно разврставани на типове, него су анализирани према типу основне речи);

видѿи, *висѿѿи*; *slýšati*;

бозаѿѿѿи, *верѿѿи*, *гладѿѿи*, *димѿѿи*, *у-јазвиѿѿи*, *кѿѿѿѿи*, *мериѿѿи*, *у-ме-сѿѿѿѿи*, *милиѿѿи*, *мислиѿѿи*, *мразиѿѿи*, *мучѿѿи*, *раниѿѿи*, *сениѿѿи* (од *sęn-*, тј. ово је у складу са староцрног. *сѿн*, а *сѿњ* је друга основа), *на-сѿѿѿѿѿи*, *слабиѿѿи*, *славиѿѿи*, *о-смрѿѿѿѿи*, *сѿѿѿѿѿи*, *сѿѿѿѿѿи*, *у-хиѿѿѿѿѿи*, *хулиѿѿи*, *за-ѿѿѿѿѿи*, *чисѿѿѿѿѿи*, *чудѿѿѿи* (деноминативни, које је Р. Б. код глагола на *-ѿѿѿи* анализирао одвојено од девербатива, одређујући акц. тип према типу основног имена);

бавѿѿѿи се, *вадиѿѿи*, *вјесѿѿи*, *грабиѿѿи*, *о-кусѿѿѿи*, *ѿѿѿѿѿи*, *рушиѿѿѿи*, *сеѿѿѿѿѿи се*, *сѿѿѿѿѿѿи*, *шешѿѿѿи*, *ударѿѿѿи*, *хиѿѿѿѿѿи*, *осѿѿѿѿѿи* (девербативни).

А к ц . п а р а д и г м а b (ст. окситоне):

ѿѿи (*ѿѿи*), *моѿи*;

ѿо-винуѿи се, *минуѿи*, *ѿоменуѿи*, *рикнуѿи*, *-ѿегнуѿи*, *ужаснуѿи*; *дах-нуѿи*, *коснуѿи се*, *меѿнуѿи*, *сахнуѿи*, *ѿоѿнуѿи*, *ѿѿакнуѿи*; *на-гнуѿи*, *у-снуѿи*, *взбѿѿѿѿѿи* од *vъzbъdnѿti* „пробудити се”; *уз-ѿѿи*, *зѿѿѿѿи* („приносѿѿи жртву”), *жсѿѿи* (*жсѿѿем*), *клеѿѿи*, *мреѿѿи*, *ѿѿѿи* (*ѿѿѿем*, *-ѿѿем*), *за-ѿѿѿѿи*, *ѿѿо-сѿѿѿѿѿи*, *на-ѿѿѿѿи*; *деѿѿѿи* (*дрѿѿи*), *жсѿѿѿѿѿи* (*жсѿѿѿѿѿи*) (глаголи са осномом на *r*, *l*, *m*, *n* условно су заједно дати у оквиру типа *b*, уместо *b—c*);

веза̄ӣи, дрема̄ӣи, зида̄ӣи, каза̄ӣи, лиза̄ӣи, йиса̄ӣи, скака̄ӣи, с-̄ӣеза̄ӣи, с̄ӣруга̄ӣи, *črpljet-se* (облици *ročr(p)sti*, *ročrpet* ишли би заједно са *ӣрес̄ӣи*, тј. под с);

зоба̄ӣи, лага̄ӣи (у Зборнику и у шток. ово је глагол на -је-, па спада овамо, а не уз мо̄ћи), йлеса̄ӣи, рой̄ӣа̄ӣи;

руга̄ӣи се, с̄ирада̄ӣи, с̄иреља̄ӣи;

игра̄ӣи, ко̄а̄ӣи;

бел̄ӣи (бел̄им), блазнӣӣи, ближ̄ӣӣи, в̄ис̄ӣӣи, греш̄ӣӣи, у-да̄л̄ӣӣи, делӣӣи, дубӣӣи (дуб̄им је према „дубок”, а друго је дуб̄им према „дуб”), једӣнӣӣи, йри-кључ̄ӣӣи (друго је кључ̄ӣӣи или кључ̄ӣӣи), красӣӣи, лич̄ӣӣи, љубӣӣи (љуб̄им), мр̄ӣвӣӣи (спада овамо, а не у кратке основе), мудрӣӣи, й̄разӣӣи, служ̄ӣӣи, судӣӣи, й̄руб̄ӣӣи, й̄рудӣӣи, й̄уж̄ӣӣи, хвалӣӣи, хранӣӣи, цр̄нӣӣи, ӣчг̄ѣ̄ти, ширӣӣи, ӣӣӣӣӣӣи (деноминативи од окситоничних имена);

влачӣӣи, вра̄ӣӣи, разг̄н̄ѣ̄ти, дава̄ӣи, драж̄ӣӣи, к̄ӯй̄ӣӣи, луч̄ӣӣи, ме-сӣӣи, мла̄ӣӣӣи, мӯй̄ӣӣи, йа̄лӣӣи, с̄ӣӯй̄ӣӣи, ӣребӣӣи (девербативи);

из-во̄лӣӣи, гвоздӣӣи, гроз̄ӣӣи, дажд̄ӣӣи, дворӣӣи, о-добрӣӣи, кр̄с̄ӣӣӣи, об̄л̄г̄ѣ̄ти, ош̄ӣрӣӣи, йос̄ӣӣӣи, селӣӣи (деноминативи);

водӣӣи, возӣӣи, гонӣӣи, лож̄ӣӣи, лом̄ӣӣи, мо̄лӣӣи, мо̄й̄рӣӣи, носӣӣи, й̄рос̄ӣӣи, скочӣӣи, й̄ворӣӣи, й̄очӣӣи, ход̄ӣӣи (девербативи).

А к ц. п а р а д и г м а с (ст. хетеротоне):

в̄ес̄ӣи (в̄ез̄ем), вӯћи, от-вр̄ѣ̄сти-се, гр̄ес̄ӣи, м̄ес̄ӣи, у-й̄р̄ѣ̄ћи, рас̄ӣи, до-се̄ћи (-с̄ѣг-), стр̄ѣ̄сти, ӣрес̄ӣи;

б̄л̄ус̄ӣи, гр̄ис̄ӣи, й̄ас̄ӣи (й̄ас̄ем), се̄ћи, с̄ӣрӣћи;

бос̄ӣи, до-в̄ес̄ӣи (-в̄ед-), до-в̄ес̄ӣи (-в̄ез-), гр̄ей̄с̄ӣи, же̄ћи, нес̄ӣи, й̄е̄ћи, й̄лес̄ӣи, ре̄ћи (условно укључени глагол прелазног типа *b—c*), ӣе̄ћи, ц̄вас̄ӣи; ж̄ӣӣи (ж̄ив̄ем), й̄лӯӣи (й̄л̄в̄ем);

бра̄ӣи, г̄на̄ӣи (ж̄ен̄ем), з̄ва̄ӣи, й̄ра̄ӣи (овамо би спадали и дра̄ӣи-дер̄ем, ж̄дра̄ӣи-ж̄дер̄ем, сагласно мишљењу Дибоа које наводи Р. Б.);

г̄њӣӣи, й̄ӣӣи, мӣӣи (колебљиво), вӣӣи (колебљиво);

дава̄ӣи; сме̄ја̄ӣи се; б̄лува̄ӣи, й̄лува̄ӣи;

сӣја̄ӣи, вен̄ча̄ӣи; во̄ња̄ӣи; гов̄е̄ӣи;

бес̄не̄ӣи, вр̄ше̄ӣи, ж̄ив̄е̄ӣи, кӣше̄ӣи, с̄ѣ̄де̄ӣи, о-скр̄б̄ѣ̄ти, с̄ӣиде̄ӣи се, ӣр̄ӣе̄ӣи, ӣӣе̄де̄ӣи, шум̄е̄ӣи;

бол̄е̄ӣи, вел̄ѣ̄ти, гор̄е̄ӣи, гр̄ме̄ӣи, лей̄е̄ӣи, ро̄л̄ѣ̄ти;

без̄жа̄ӣи, др̄жа̄ӣи, крӣча̄ӣи, мӯча̄ӣи, с̄ӣе̄жа̄ӣи;

бо̄ја̄ӣи се, ле̄жа̄ӣи, с̄ӣо̄ја̄ӣи;

блаж̄ӣӣи, бес̄ӣӣи се, блуд̄ӣӣи (блуд̄им), бра̄нӣӣи, (од)валӣӣи, (из)в̄ес̄ӣӣӣи, (й̄о)вр̄едӣӣи, глав̄ӣӣи, глас̄ӣӣи, глум̄ӣӣи, градӣӣи, й̄о-г̄руз̄ӣӣи се, ди-вӣӣи се, досадӣӣи, дуж̄ӣӣи, о-ж̄ивӣӣи, (за)ж̄аз̄ӣӣи, жар̄ӣӣи, (у)кор̄енӣӣи, кра̄ӣӣӣи, кре̄ӣӣӣи, кр̄мӣӣи, ленӣӣи се, лӣшӣӣи, мас̄ӣӣӣи, менӣӣи, мӣрӣӣи, млад̄ӣӣи, мр̄ач̄ӣӣи, мӯй̄ӣӣи, об-наж̄ӣӣи, й̄ленӣӣи, й̄обедӣӣи, рад̄ӣӣи, руч̄ӣӣи, св̄ѣ̄тӣи, св̄е̄ӣӣӣи (svet-), скв̄р̄нӣӣи, скр̄бӣӣи, сладӣӣи, сл̄ѣ̄дӣӣи, сп̄ѣ̄сти, с̄рам̄ӣӣи, (од)с̄ӣран̄ӣӣи, сӯӣӣӣи, й̄а̄ј̄ӣӣи, й̄в̄р̄дӣӣи, й̄е̄ж̄ӣӣи, й̄ӯђ̄ӣӣи, й̄ӯй̄ӣӣи, из-ус̄ӣӣӣи, хлад̄ӣӣи, цел̄ӣӣи (деноминативи);

буд̄ӣӣи, вар̄ӣӣи, гас̄ӣӣи, ј̄ав̄ӣӣи, кадӣӣи, крӯшӣӣи, й̄ре̄ӣӣӣи, раз̄ӣӣи, ре̄ӣӣӣи, садӣӣи, й̄о-се̄ӣӣӣи (девербативи);

бродийи (условно овде, можда деверб.), годийи, дробийи, злобийи, крвийи, кроийи, ласийи, ловийи, од-маздийи, масийи (мьst-), новийи, оийи, илодийи, иоийи, родийи, росийи, рочийи, словийи, сѣројийи, сузийи (slz-), шойи, тьшти, часийи; шегоийи; веселии, иодобийи, иокојийи, слободийи (деноминативи);

борийи се, дојийи, клонийи се, корийи, кроийи, морийи, мочийи, ориийи, иојийи, иросийи, иолийи, иомийи, иоийи, ироийи (девербативи).

III

Проблеми разврставања глагола у старе акценатске типове делом су конкретне, филолошке природе, а делом начелне, категоријске. Први случај пре свега имамо код баритона, а за типове *b* и *c* углавном је такво стање код глагола на *-ийи*, где су мерила добро уочена и разрађена, те разврставање има карактер лексичке анализе, некад једноставне, а некад и врло сложене. У овом правцу опсежни аналитички рад Булатове представља несумњиво користан прилог и корак напред у обради српскохрватског акценатског материјала. Споменућемо, на пример, да грађа споменика и нека изричита указивања Р. Б. потврђују да је и у акценту Зборника дошло до изражаја нетипично, у извесном смислу „неправилно“ понашање рефлекса ојачаног слабог полугласника (позиције испред пуног вокала у којима се полугласник ипак одржава и вокализује — врло чести случајеви у шток. систему) у односу на акценат, тј. тежња фиксирању акцента на рефлексу појачаног полугласника, нпр. *ка̄снийи*, *сӯзийи* (у дијал. и *сӯза*; као ојачани полугласник понашају се и секундарно *г*, *!*). У грађи Зборника ликови типа *прѣл'штати*, *прѣл'sтиh-се*, *прот'жати* вероватно представљају манифестацију те тежње, која је у неким шток. говорима, нпр. зетским, веома изразита (у Старој ЦГ су баритоне глаголи *сӯзийи*, *часийи*, *крвийи*, *маглии*, *дахнуи*, *шакнуи*, *макнуи*, такође именице *сӯза*, *бува*, *магла*, *змија*, *игла*, *игра* и сл.). Могуће је да је ова тежња и уопште у шток. систему утицала на одржавање акцената типа *ӣијѣм*, *ӣгѣм* и сл. — Све ово значи да се у методологији упоредних акцентолошких истраживања треба веома опрезно и критично ослањати на акценат речи које су имале редуковани слог у слабој позицији.

Најсложенији проблеми, међутим, везани су за оне глаголске обличке типове где се запажа унифицираност прозодијских одлика — која намеће питање значи ли то накнадну неутрализацију разлика или пак и изворну уједначеност акцента у датом творбеном моделу. Указаћемо на нека питања.

— Каково је карактера и порекла акценат типа *мрѣи*, *умрѣи*, *мрѣш*, *умрѣш*? Позивајући се на новија истраживања Дивоа, Р. Б. неке од ових глагола означава као тип *b* (*узѣи*, *жѣи*, *начѣи*), а неке као тип *c* (*дрѣи*, *ждрѣи*, *клеи*, *мрѣи*, *за-ӣрѣи*, *ӣро-сѣрѣи*) — али их све условно обрађује у оквиру типа *b*. У ствари се њихове акценатске карактеристике, као и типа *ӣийи-ӣијѣм* (дијал. *ӣијѣм*), добро слажу са типом *c*: през. *кунѣш*, *мрѣш*, дијал. *ӣијѣш* — као *ловѣи*, *ӣѣѣш*; слож. през. **ит'ре̄ш* (→ *умрѣш*), *рор'је̄ш* (→ *рд-ӣијѣш*, дијал. *ӣо̄ӣијѣш*) — као *уловѣи*, дијал. *исѣ̄ѣш*; аор. *умрѣ*, *идѣи* — као *улови*, *исѣ̄ѣ*; р. прид. *клѣла*, *ӣйла* — као *ӣрѣсла*, а *умро*, *идѣио* — као

drao, rđdio. Слично је и у бедњ. кајкавском: *kō^unēm, pījēt* — као *ōrjēt, pēčēt, lovīm* (примери дати у транскрипцији); *klēla, pīla* — као *trēsla, orāla, lovīla*; *klēl, pīl* — као *orāl, kovāl, lovīl/lōvil* (исп. *korēn, kokōš* — *pōmoc*).

— Питање акц. типа глагола на *-nōti, -ēti*. Вероватно је недовољно разврстати ове глаголе између типова *b* и *c* само на основу финалног или повученог акцента у презенту. Против претпоставке да су сви глаголи на *-nōti* припадали типу *b* (ако нису баритоне) говори више момената: стање у кајк. бедњ., где се основе *min-, spomen-, svīn-, zgrn-* јасно подударају са *orati, kovati, lovīti, bojati se* и другим основама типа *c*; готово генерално спроведена прототонија у аористу шток. глагола на *-nuīti*, знатно шире заступљена него код глагола на *-aiīti*; слично стање и у Зборнику из 1509. г., где — према налазу Р. Б. — прототонију имамо код глагола на *-nuti* и *-iti*, за разлику од *-ati*. — Није без ризика ни укључивање свих глагола на *-ēti/-iš* и *-ati/-iš* у тип *c*; на такав став упућује финални акценат аориста у шток. и у Зборнику, затим однос шток. *zajselīm, odlēžīm: ūlovīm*, даље — стање у кајк. бедњанском (изузев глагола *bojati se*, у свим примерима имамо у претериталним облицима јасне одлике типа *b*), и др.

— Каког је карактера повучени акценат у радном придеву? У анализи и посебно у закључцима Р. Булатова је указала на примере повученог акцента у радном придеву, а неки примери могу се додати из регистра неанализираних глагола датог на крају књиге; видимо, с једне стране:

Umrl, smĚal, Imal, žElali, lEžalo, rOdila, rOdilo, prOstili, nOsilo-se

— али, с друге стране:

vĚmal, izlIal, pokOil, svobOdil, pĚdvOdila, ozlObil, razOril, razOrili, poklOnil(se), 'bgoslOvil, pokAzal.

Повученост акцента се, дакле, разликује од оног у аористу, где имамо типичну прототонију — акценат на префиксу, што је веома занимљива појава, нарочито с обзиром на аналогije у староцрног. говорима. Тамо, наиме, имамо: *ŭmro-izŭmro* итд., а затим: *đrālī-uzđrālī*, тако и код *kovaiī, ūrovaiī, snovaiī, ūsovaiī, češaiī* (с тим што се тај акценат шири на остале претериталне облике); код глагола на *-iīti* имамо усамљени пример *rđdio-ŭрейорđdio*. У аористу је, напротив, апсолутна прототонија: *ŭzumrije, ŭzora, nĚ uzora* итд. — У оба система, према томе, имамо у радном придеву појаву битно друкчију него у аористу, не само по томе што акценат не скаче на први слог, него и по томе што је повучени акценат карактеристичан за кратке основе.

— Питање повученог акцента на кратким слоговима. Констатована појава у р. придеву као да је у складу са још једном акценатском одликом споменика коју је уочила Р. Булатова. Наиме, код глаголских именица на *-a* акценат се преноси на к р а т к и префикс: *pObĚda, pOtrĚba, pOhvala, dOsada* итд. — али: *zavĚsy, nagrAda* и сл. У овом Р. Б. оправдано види аналогiju шток. ситуацији, иако су у овој категорији (веома продуктивној у новије време) стари односи несумњиво поремећени, а постоје и знатне разлике међу говорима; тип *zāseda* знатно је заступљенији него код Вука, тип *zadržuga* обрнуто. У кајк. бедњ. имамо неоакутски акценат (укључујући кратке префиксе: *pōtrĚba, pōdloga* — поред *zāstava* и сл.). Ипак се може рећи да су

старијег порекла нпр. староцрног. односи: *zāldga* — али *īddloga*, *ǫbloga*, или *zāīāra* — *īdīāra*. Зависност места акцента од квантитета видимо и у шток. односима *ǫglǫd*, *ǫdrǫd* — *īrǫglǫd*, *rāzrǫd* (за ово налазимо аналогију и у др. слов. системима), затим *īdīōkā* — *nārōdā*, а тако се може посматрати и дијал. *donǫcēu* — *oīrǫcēu*. — В. В. Колесов, анализирајући староруски акценат и његове основе (История русского ударения, стр. 221. и др.), нашао је читав низ опозиција са повученим акцентом у секвенци од два кратка слога према неповученом кад је први слог дуг (и то начелно у типу *b*): *plōtovi-carēvi*, *drōzdove-panōve*, *rōrotǫ-grǫhōmǫ*, *žǫnoju-bǫdōju*, *gōvorǫ-žīvōtǫ*, *ōsenǫ-sažǫnǫ*, *rōvodǫ-zavōdǫ* и др. Очигледно је да поменуте шток. аналогије прелазе оквиру услова које је идентификовао Колесов, у чему може бити доста старине, јер је природно да су системи у којима је дошло до скраћивања дужина слабије могли сачувати опозиције зависне од квантитета него штокавски систем.

Надајмо се да ће даља испитивања акцента старосрпских спомени ка, успешно започети монографијом Риме Булатове, уносити све више светлости у овакве проблеме, а — у уопштенијем смислу — и све више егзактности у сербокроатистичку историјску акцентологију.

Београд

Миша Пешкан

МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ: ЈЕЗИЧКА ТУМАЧЕЊА У КОМЕНТАРИМА ЊЕГОШЕВА ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА

У едицији Посебна издања (књ. CDXCIII, Одељење језика и књижевности, књ. 27) Српска академија наука и уметности крајем 1976. године објавила је студију проф. Михаила Стевановића под насловом *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца*. Студија има, можемо рећи, двоструку вриједност. Она представља, први пут у нас, комплекснију лингвистичку анализу коментара *Горског вијенца*, и друго — сама она је својеврсна лингвистичка анализа овог Његошевог дјела, извршена од стране једног нашег истакнутог језичког стручњака, познаваоца како Његошева језика тако и народних говора који чине ужу основицу тога језика. Зато је ова књига проф. Стевановића не само од интереса за његошологе, већ је и од значаја за лингвисте уопште, синтаксичаре и дијалектологе посебно.

У приступу лингвистичкој анализи у коментарима Његошева спјева, односно у анализи самог спјева мимо коментара, проф. Стевановић као полазну основу узима већину досадашњих коментара *Горског вијенца*, посебно Решетаров и Банашевићев, затим низ издања која су припремали бројни познаваоци Његошева дјела, код нас и на страни, као и радове о језику *Горског вијенца*, нарочито Вушовићеве *Прилоге познавању Његошева језика* (ЈФ, IX). На тај начин у овој књизи нашле су се углавном све мисли о језику *Горског вијенца* бројних познавалаца и љубитеља Његошевог најистакнутијег дјела, укључујући, наравно, и раније Стевановићеве и оvdје изнесене.